

XXV.

κε'. Διατί οὐ δύναται ἡ ὕλη ἀρχὴ γνώσεως εἶναι.

Δεῖ γὰρ εἰδέναι, ὅτι τοῦ τὴν ὕλην μὴ δύνασθαι εἶναι ἀρχὴν γνώσεως αὕτη ἐστὶν αἰτία ἢ ξύμπασα· ἢ γὰρ ὕλη καθ' ἑαυτὴν δύναμις ἐστὶν εἰλικρινῆς· τὸ δὲ ἐν εἰλικρινεῖ δυνάμει ἀδριάντον τί ἐστίν· τὸ δ' ἢ τοιοῦτον ἀπειρόν ἐστίν· τὸ δὲ ἀπειρον, ἢ τοιοῦτον, ἄγνωστον, ὡς ἐν τρίτῳ τῶν φυσικῶν· ἐκ τοῦ πρώτου ἄρα εἰς τὸ ἔσχατον ἡ ὕλη καθ' ἑαυτὴν ἐστὶν ἄγνωστος· ὁ δὲ ἐστὶ τόγε ἐφ' ἑαυτῷ ἄγνωστον, ἀδύνατον ἀρχὴν τῆς ἐτέρων γνώσεως εἶναι· καὶ οὕτως ἐναργῶς συμπεραίνεται τὸ τὴν ὕλην μὴ εἶναι ἀρχὴν γνώσεως.

XXVI.

κς'. Δόξα· ὁ ἀφοροῦ περι τοῦ γινώσκεισθαι, ἢ ἄγνωστον εἶναι τὴν ὕλην.

Περὶ τῆς ὕλης, πότερον γνωστή ἐστίν, ἢ μή, καὶ πῶς ἂν εἴη γνωστή, τουτέστι νοεῖσθαι· δυναμένη, διάφοροι τοῖς ὑστέροις τῶν διδασκάλων ἐγγεγόνασι δόξαι· ὅθεν καὶ τὸ τὴν ὕλην ἐπιστητὴν εἶναι κατ' ἀναλογίαν, ὁ φησιν Ἀριστοτέλης ἐν τῶν φυσικῶν, ἕκαστοι πρὸς τὴν ἑαυτῶν διάνοιαν ἔλκουσιν. Τινὲς μὲν γὰρ λέγουσιν αὐτὴν εἶναι καθάπαξ ἄγνωστον καὶ ἀνόητον καθ' αὐτήν, κατ' ἀναλογίαν δὲ μόνον, ὡς φησιν Ἀριστοτέλης· τί δὲ ἐστὶ τὸ κατ' ἀναλογίαν; ὡς ὅταν ἐκεῖνο φῶμεν εἶναι τὴν ὕλην, ὅπερ ἐν τοῖς φυσικοῖς ἔχει πρὸς τε τὸ εἶδος καὶ τὸ σύνθετον ὡς ἐν τοῖς τεχνητοῖς αἰ φυσικαῖ καὶ ἀνέργαστοι ἔχουσιν ὕλαι πρὸς τὸ παρὰ τῆς τέχνης εἰσαγόμενον εἶδος καὶ ὅλον τοῦ τεχνητοῦ τὸ εἶδος, οἷον ὡς ὁ χαλκὸς ἔχει πρὸς τε τὸ τοῦ ἀνδριάντος εἶδος καὶ αὐτὸν ἀνδριάντα, καὶ τὸ ξύλον πρὸς τὸ τοῦ σκίμποδος εἶδος καὶ ὅλον τὸν σκίμποδα. Ταύτην δὲ τὴν νόησιν, ἄτε μὴ κατ' ἐπέρευσίν τινα τοῦ λογισμοῦ γινομένην, νόθον λογισμόν ὁ Πλάτων καλεῖ· οἱ δὲ τοῦτο δοξάζοντες οὕτως τῷ τε προτεθέντι ἐπιχειρήματι χρώνται καὶ πολλοῖς ἄλλοις, οἳ ἢ ἐστὶ καὶ τὰ τοιάδε.

Οὐδὲν κωλυτικόν, φασί, τοῦ νοεῖν, ἢ τοιοῦτον, ἐστὶ νοητόν· ἀλλ' ἢ πρώτη ὕλη κωλύει ἐν ἡμῖν τὸ νοεῖν· ἢ πρώτη ἄρα ὕλη οὐ πέφυκε νοητή. Τῆς μείζονος σαφοῦς οὔσης αὐτόθεν, ἢ ἐλάττων δείκνυται μόνη· τὸ εἶδος, ἢ ἐστὶν ἐν τῇ ὕλει, κατ' ἐνέργειαν οὐ νοεῖται, ἀλλὰ μόνον καθὸ ἐκ ταύτης ἀποσπάται τε καὶ ἀφέλκεται.

Ἔτι, ὅσῳ τι ἐλαττον ἐκ τῆς ὕλης ἔχει, τοσοῦτω μᾶλλον ἐστὶ νοητόν, καὶ ὅσῳ πλέον, τοσοῦτόν ἐστὶν ἐλαττον νοητόν, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Θεός, παντάπασιν αἴτιος ὢν, ἐσχάτως ἐστὶ νοητόν· ὅθεν ὅπερ οὐδὲν ἐστὶν ἕτερον εἰ μὴ ὕλη μόνον, τοῦτο μόνον δεῖ εἶναι μὴ νοητόν· τοιαύτη δὲ ἐστὶν ἢ πρώτη ὕλη ἀνόητος· ἄρα καὶ ἄγνωστός ἐστι.

Συνήγορον δὲ καὶ τὸν ἱερὸν Αὐγουστίνον λαμβάνουσιν, ἐν τοῖς κατὰ Φαῦστον λέγοντα οὕτως· „Ἡ πρώτη ὕλη καθ' ἑαυτὴν οὔτε ὑπὸ αἰσθησιν πεσεῖν, οὔτε νοηθῆναι δύναται“.

Ἄλλη δόξα.

5

Ἄλλοι φασὶ νοητὴν καὶ ἐπιστητὴν εἶναι τὴν ὕλην. Ἡ γὰρ ἐπιστήμη, φασί, τῶν νοητῶν μόνων ἐστίν· ὁ δὲ Φιλόσοφος ἐπιστήμην παραδίδωσι περὶ τῆς ὕλης ἐν τε τῇ φυσικῇ πραγματείᾳ καὶ τῇ μετὰ τὰ φυσικά· ἡ ὕλη ἄρα νοητὴ ἐστὶ κατ' αὐτόν.

Ἔτι, πᾶν ὅπερ ἐστὶ πρᾶγμα, ὅσον τὸ ἐφ' ἑαυτῶν, νοητόν ἐστίν· ἡ 10 δὲ πρώτη ὕλη πρᾶγμα ἐστίν· ὥστε καὶ τὸ συμπέρασμα. Ἡ μείζων σαφὴς ἐστίν· ἡ γὰρ τοῦ εἶναι ἀρχή, καὶ τοῦ γινώσκειν ἐστὶν ἀρχή, καὶ ἕκαστον οὕτως ἔχει πρὸς τὸ εἶναι ὥσπερ πρὸς τὸ γινώσκεισθαι, καὶ διὰ τοῦτο ταυτόν ἐστὶ τὸ τε πρᾶγμα τι εἶναι καὶ τὸ εἶναι νοητόν. Ἡ δὲ γε ἐλάττων οὕτως δύναται δεῖκνυσθαι· οὐδὲν ἐστὶν ἀληθῶς ἐστερημένον τινός, εἰ 15 μὴ ὅπερ ἐστὶ πρᾶγμα καὶ φύσις τις· ἀλλ' ἡ πρώτη ὕλη ἀληθῶς ἐστέρηται τῶν εἰδῶν· ὥστε καὶ τὸ συμπέρασμα. Ἡ μείζων καὶ τούτου τοῦ λόγου φανερά ἐστίν· ἄλλως γὰρ ἦν ἂν στέρησεως στέρησις, ὅπερ ἀδύνατον. Καὶ ἡ ἐλάττων ὁμοίως πέφυκε φανερά· εἰ γὰρ μὴ ἦν ἀληθῶς ὑφισταμένη τὴν στέρησιν ἢ πρώτη ὕλη, οὐκ ἂν ὑποκείμενον τῆς φυσικῆς ὑπῆρχε 20 μεταβολῆς.

Ἔτι, τὸ φυσικὸν σύνθετον γνωστόν ἐστὶ, καὶ τοῦτο σαφές ἐστίν αὐτόθεν· ἀλλὰ κατὰ τὸν Φιλόσοφον τότε οἰόμεθα ἐπίστασθαι τὸ φυσικὸν πρᾶγμα σύνθετον ὄν, ἐπειδὴν αὐτοῦ τὰς ἀρχὰς γινώμεν καὶ τὰ αἷτια· αἱ ἄρα ἀρχαὶ τοῦ φυσικοῦ συνθέτου γινώσκονται· ἀρχαὶ δὲ παντὸς φυσικοῦ 25 συνθέτου | ὕλη τε καὶ εἶδος εἰσίν· τὸ εἶδος ἄρα καὶ ἡ ὕλη νοητά εἰσιν f. 36 ὁμοίως.

Ἄλλη δόξα.

Ἄλλοι εἶπον νοητὴν εἶναι ταύτην κατὰ συμβεβηκός, τουτέστι κατ' ἄλλο· εἰρήκασι γὰρ αὐτὴν νοητὴν εἶναι τῇ στερήσει πάντων τῶν εἰδῶν, τῶν τε 30 οὐσιωδῶν καὶ τῶν κατὰ συμβεβηκός, καὶ πάσης τῆς τῶν φυσικῶν διαθέσεως, μετὰ μέντοι γε τῆς πρὸς πάντα τὰ εἶδη ἐπιτηδειότητος· οὐ γὰρ ἐστερησθαι τὴν πρώτην ὕλην τῶν εἰδῶν οὕτως, ὡς τὸ ξύλον τοῦ ἀληθοῦς τοῦ ἀνθρώπου εἶδους ἐστέρηται· τὸ μὲν γὰρ ξύλον ἐστερημένον αὐτοῦ, καὶ δύναμιν οὐδεμίαν ἔχει πρὸς αὐτό, καὶ διὰ τοῦτο οὐδαμῆ οὐδαμῶς 35 δύναται τοῦτο ὕλη τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ποτε· ἡ δὲ πρώτη ὕλη, καὶ νοουμένη παντὸς εἶδους ἄνευ, νοεῖται μέντοι γε δύναμιν ἔχουσα πρὸς ὑποδοχὴν εἶδους παντός. Ὅτι δὲ δυνατόν ἐστίν αὐτὴν νοεῖν διὰ τῆς στέρησεως,

10 τὸ ἐφ' ἑαυτῶν sic codd.

τοιούτῳ λόγῳ δεικνύουσιν· πᾶν ἀπλοῦν νοητόν ἐστὶ τῇ στερήσει τοῦ συγκειμένου, ὡσπερ ἡ ἐπιφάνεια νοεῖται τῇ στερήσει τοῦ σώματος, καὶ ἡ γραμμὴ διὰ τῆς στερίσεως τῆς ἐπιφανείας, καὶ ἡ μονὰς ἀθετος οὔσα, τῇ τοῦ σημείου στερήσει θέσιν ἔχοντος· ἀλλ' ἡ πρώτη ὕλη ἀπλή ἐστίν· ἐστὶν οὐκ οὖν νοητὴ διὰ στερίσεως, τοιαύτης μέντοι γε, τουτέστιν ἐπιμεμιγμένης δυνάμει τινί· δι' εἰλικρινοῦς γὰρ στερίσεως οὐκ ἂν ποτε νοεῖσθαι ἢ δύνατο, ὡσπερ οὐδὲ δι' εἰλικρινῶς ἀποφατικῶν ἐπίστασθαι τι δυνατόν ἐστίν, ἂν μὴ καὶ καταφατικῇ τις συμπλέκηται πρότασις· καὶ οὕτω νοοῦσιν οἷ γε τοιοῦτοι τὸ τὴν ὕλην γνωστὴν εἶναι κατ' ἀναλογίαν. Ὡσπερ γάρ, φασί, 10 παντὸς εἶδους τεχνητοῦ ἀπὸ τοῦ χαλκοῦ ἀφαιρουμένου, χαλκός ἐστὶ τὸ λειπόμενον μετὰ τῆς πρὸς ἅπαν τεχνητὸν εἶδος δυνάμεως, οὕτω καὶ παντὸς εἶδους ἀναίρουμένου τῇ ἐπινοίᾳ τῶν ἐν τῇ φύσει πραγμάτων, ἡ πρώτη ἐστὶν ὕλη τὸ λειπόμενον μετὰ τῆς πρὸς τὰ εἶδη πάντα δυνάμεως· καὶ ἐστὶν ὡς ἐκεῖ χαλκός, οὕτως ἐνταῦθα ἡ πρώτη ὕλη, καὶ ἐστὶν ὡσπερ λόγος 15 τις τῆς πρώτης ὕλης ἢ πάντων τῶν εἰδῶν στερήσις μετὰ τῆς πρὸς πάντα ταῦτα δυνάμεως. Καὶ οὕτω φασὶ τὴν ὕλην γινώσκεισθαι διὰ τῆς στερίσεως, καὶ ἐπομένως κατὰ συμβεβηκός, ὅτι κατ' ἄλλο, οὐ καθ' αὐτήν.

Ἄλλη δόξα.

20 Ἄλλοι· τὸ μὲν διὰ στερίσεως νοεῖσθαι τὴν ὕλην οὐδόλως προσίενται· ἢ γὰρ στερήσις, φασί, τοῦ εἶδους οὐδενός ἐστὶν εἶδος, πᾶν δὲ νοούμενον εἶδει τινὶ νοεῖται· ἢ πρώτη, ἄρα ὕλη διὰ στερίσεως οὐ νοεῖται.
Ἔτι, ἡ ὕλη, φασί, προτέρα ἐστὶ φυσικῶς τῆς τοῦ εἶδους στερίσεως, 1. 36* εἶγε ἡ στερήσις διὰ τὴν ὕλην ἔχει τὸ εἶναι προτέρα τοῦ εἶδους· ἀλλ' ὁ 25 φυσικῶς ἐστὶ πρότερον, καὶ νοητόν ἐστὶ πρότερον· ἢ ἄρα ὕλη φυσικῶς νοητὴ ἐστὶ πρότερον ἢ ἡ στερήσις τοῦ ἐν αὐτῇ εἶδους, καὶ οὕτως ἡ πρώτη ὕλη οὐκ ἐστὶ νοητὴ διὰ τῆς στερίσεως, εἴπερ τὸ δι' οὐ τι νοεῖται, δεῖ πρότερον νοεῖσθαι τοῦ δι' αὐτοῦ νοουμένου. Διὰ στερίσεως μὲν οὖν οὐ βούλονται τὴν πρώτην ὕλην γινώσκεισθαι, δι' εἶδους δὲ μᾶλλον· ἕκαστον 30 γάρ, φασίν, ὧ ἐστὶ, τούτῳ δὴ καὶ νοεῖται· ἀλλ' ἡ πρώτη ὕλη τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ, τῷ εἶδει ἐστίν· ἢ πρώτη ἄρα ὕλη τῷ εἶδει νοεῖται. Καὶ οὕτω νοοῦσιν τὸν Ἀριστοτέλην λέγοντα τὴν ὕλην γνωστὴν εἶναι κατ' ἀναλογίαν, τουτέστι κατὰ τὸ εἶδος, πρὸς ὃ δίπλου ἀναλόγως ἔχει ἡ ὕλη, τουτέστιν ἀναφορικῶς.

Ἄλλη δόξα.

35 Ἄλλοι συγχωροῦσι μὲν δι' εἶδους εἶναι γνωστὴν τὴν πρώτην ὕλην, ἀλλ' οὐ τῷ τρόπῳ τῶν προτέρων ἐκείνων. Φασὶ γὰρ ὡς, εἴπερ ἡ ὕλη νοεῖτο δι' ὕλης, δι' εἶδους ἀμέσως γινώσκουσιν ἂν τῷ αὐτῷ τῇ στερήσει τρόπῳ· ἢ στερήσις γὰρ γινώσκειται δι' ἐκείνου προδήλως οὐ ἐστὶ στερήσις, 40 τῆς ἕξεως ὀηλονότι, ἢ τοῦ εἶδους· ἀλλὰ τὰ γινωσκόμενα ὁμοίως καὶ ὁμοίως

εἰσίν· ἡ πρώτη ἄρα ὕλη στέρησις ἔσται, ὅπερ ἀδύνατον· εἰ γὰρ οὕτως εἶχεν, οὐκ ἂν ἦν ἀρχὴ τῶν φυσικῶν καθ' αὐτήν, ἀλλ' ἡ μόνον κατὰ συμβεβηκός, ὃ ψευδός ἐστι καὶ τῇ ἀριστοτελικῇ θέσει παντάπασιν ἐναντίον.

Ἄλλὰ πῶς αὐτοὶ λέγουσι δι' εἶδους νοεῖσθαι τὴν ὕλην; Τριῶν, φασίν, ἀρχῶν οὐσῶν πάντων τῶν ἐν τῇ φύσει πραγμάτων κατὰ Ἀριστοτέλη, ὅ
 ὕλης, εἶδους καὶ στερήσεως, τὰ τρία εἰς δύο ἀνάγονται· τὴν γὰρ στέρησιν εἰς τὴν ὕλην ἀνάγειν δεῖ, κατὰ γε αὐτὸν Ἀριστοτέλην, ὡς ἐν τῇ ὕλῃ τῆς στερήσεως οὐσης· τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος, εἴπερ ἡ στέρησις δι' εἶδους γινώσκειται, ὡς προεῖρηται, τοῦ γε ἀντικειμένου, καὶ ἡ ὕλη ἐν ἧ ἔστιν ἡ στέρησις δι' εἶδους γινώσκειτ' ἂν τοῦ αὐτοῦ, μεσιτευούσης δηλαδὴ τῆς
 10 στερήσεως.

Ἄλλη δόξα.

Ἄλλοι· πάλιν ταύτην μὲν ἀναιροῦσι τὴν θέσιν, ἐκεῖνά τε λέγοντες δι' ὧν δέδεικται πρὸ μικροῦ μὴ γινώσκεισθαι τὴν ὕλην διὰ στερήσεως, καὶ πρὸς τούτοις τοιοῦτόν τι λέγοντες· ἡ ὕλη ἢ ταῦτ' αὐτό ἐστὶν ὅπερ ἡ
 16 στέρησις, ἢ οὐχί· εἰ μὲν οὖν ἔστιν, ἐπειδὴ ἡ πρώτη ὕλη τοῖς ἐναντίοις ὑπόκειται, καὶ ἡ στέρησις ἄρα· καὶ οὕτω θάτερον τῶν ἐναντίων ὑποκείσεται τῷ λοιπῷ ὡς ἔξει, ὅπερ ἀδύνατον· καὶ πρὸς τούτοις οὐτ' ἐκ τῆς
 | τῶν συνθέτων οὐσίας ἢ πρώτη ὕλη, οὔτε οὐσία ἔσται, καὶ πολλὰ τὰ f. 37
 ἄτοπα ἀκολουθήσουσιν. Εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ἡ ὕλη τοῦτ' αὐτὸ ὅπερ ἡ στέρησις,
 20 ἀλλὰ ὕλη καὶ στέρησις, τουτέστι φύσις τις ἐν ἧ ἔστι στέρησις ἐτέρας φύσεως, ὅσον μὲν ἐν αὐτῇ τῆς στερήσεως ἔστι, δι' εἶδους ἔσται γνωστόν, ὡς εἶρηται πρότερον· ὅσον δὲ θετικόν ἐστὶν ἐν αὐτῇ, οὐκ ἔσται γνωστόν δι' εἶδους διὰ τὰ εἰρημένα.

Ἄλλη δόξα.

25

Ἄλλοι φασίν, ὅτι αὐτὴ ἡ οὐσία τῆς ὕλης ἐστὶν ἀναφορικὴ πρὸς τὸ εἶδος, ὡςπερ ἡ δύναμις πρὸς τὴν ἐνέργειαν ἔστι τε καὶ λέγεται· ἡ δὲ οὐσία τῆς ὕλης αὐτὴ ἢ δύναμις ἐστὶ τῆς ὕλης, ἢ ποτε πρὸς τὴν τὸ εἶδος ἐνέργειαν ἔστι τε καὶ λέγεται, καὶ διὰ ταῦτα, ὡςπερ τὸ ἀναφορικὸν οὐ δύναται χωρὶς εἶναι τοῦ ἀνταποκρινομένου ἀναφορικοῦ, οὕτως οὐδ' ἡ ὕλη
 30 χωρὶς εἶδους εἶναι δύναται, ἀλλὰ θάτερον τῶν ἀναφορικῶν οὐ δύναται γινώσκεισθαι ἄνευ θατέρου· οὐκοῦν οὐδ' ἡ ὕλη τοῦ εἶδους χωρὶς. Καὶ οὕτω νοοῦσι τὸ κατ' ἀναλογίαν εἶναι γνωστὴν τὴν ὕλην, ἀναλογίαν τὴν πρὸς τὸ εἶδος σχέσιν καὶ τὴν ἀναφορὰν ἐκλαμβάνοντες. Προστιθέασι δὲ καὶ ὅτι τὸ εἶδος οὐκ ἀναφέρεται πρὸς τὴν ὕλην ὁμοίως, καὶ δηλονότι
 35 δύναται εἶναι χωρὶς τῆς ὕλης τρόπον τινά· ἔχει γὰρ ἐν τῷ νῶ τὸ εἶναι, ὅπερ οὐκ ἔστιν ἐνυλον εἶναι, κἀντεῦθεν οὐδὲ πρότερα ἐστὶ φύσει τοῦ εἶδους ἢ ὕλη, ἀλλὰ τὸ εἶδος ἐστὶ πρότερον τῇ φύσει τῆς ὕλης· καὶ ἡ μὲν ὕλη

9 ἀναμφιβόλως après προεῖρηται add L

γινώσκειται δι' εἶδους ὡς ἀναφερομένη πρὸς γε ἐκεῖνο· τὸ δὲ εἶδος καὶ ἄνευ τῆς ὕλης γινώσκεισθαι δύναται ὡς μὴ ὁμοίως πρὸς ταύτην ἀναφερόμενον.

Ἄλλη δόξα.

5 Ἔτεροι καὶ ταύτην ἀναιροῦσι τὴν δόξαν, τοὺς ταύτης θεμελίου διασαλεύοντες. Πρῶτον μὲν γὰρ ἀδύνατον εἶναι φασὶ τὴν δύναμιν τῆς πρώτης ὕλης αὐτὴν εἶναι τὴν οὐσίαν αὐτῆς· ἢ μὲν γὰρ πρώτη ὕλη μένει, φασίν· ἢ δὲ δύναμις αὐτῆς οὐκ αἰεὶ μένει· ὅταν γὰρ ποτε προαχθῆ εἰς ἐνέργειαν, πέπαυται εἶναι δύναμις.

10 Ἔτι, ἢ δύναμις τῇ ἐνεργείᾳ ἀντίκειται, ἢ δὲ πρώτη ὕλη οὐδενί ἐστιν ἐναντία· ἢ δύναμις ἄρα οὐχ ὑπόκειται τῷ εἶδει ὡς ὕλη.

Δεύτερον, ἀδύνατον εἶναι φασὶ τὴν ὕλην ἀναφορικῶς λέγεσθαι πρὸς τὸ εἶδος· ἢ γὰρ οὐσία, φασί, καθὸ τοιαύτη, οὐκ ἔστι πρὸς τι ἄλλ' ἢ πρώτη ὕλη οὐσία ἐστὶ καὶ ἀπλή· ἢ ἄρα πρώτη ὕλη οὐκ ἔστι πρὸς τι.

15 Ἔτι, οὐδὲν ἀναφορικὸν δεκτικὸν ἐστὶ τοῦ ἀναναφερομένου πρὸς αὐτὸ f. 37^v ὡς ὑποκείμενον αὐτοῦ· ἀλλ' ἢ πρώτη ὕλη δεκτικὴ ἐστὶ πάντων τῶν τε οὐσιωδῶν καὶ τῶν συμβεβηκότων εἰδῶν· ἢ ἄρα πρώτη ὕλη πρὸς οὐδὲν ποτε εἶδος λέγεται ἀναφορικῶς, διότι πάντων ἐστὶ δεκτικὴ.

Ἔτι, πᾶν ἀναφορικὸν ἐτέρου τε ἠρτηται καὶ ἐστὶν ἐν ἄλλῳ· ἢ δὲ 20 πρώτη ὕλη ἠρτηται μὲν ἄλλου, ἐν ἄλλῳ δὲ οὐκ ἐστὶν· οὐσία γὰρ ἐστὶν· ἢ ἄρα πρώτη ὕλη οὐκ ἐστὶν ἀναφορικὴ.

Ἔτι, πᾶν ἀναφορικὸν ὄν ἐστὶ κατ' ἐνέργειαν· πᾶσα γὰρ ἀναφορὰ δύο ὄρους ἐνεργείᾳ ὄντας ἐπιζητεῖ· ἢ δὲ πρώτη ὕλη οὐκ ἐστὶν ἐνεργείᾳ ὄν· οὐκοῦν οὐδ' ἀναφορικὴ ἐστὶν.

25 Οὗτοι μὲν οὖν πάντες λέγουσι τὴν ὕλην εἶναι νοητὴν κατ' ἄλλο, πλὴν διαφόρως τοῦτ' ἀξιοῦσιν, ὡς εἴρηται.

Ἄλλη δόξα.

Γεγόνασι δὲ τινες νοητὴν αὐτὴν εἶναι φάσκοντες καθ' αὐτήν, καὶ 30 οὗτοι οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον πάντες τοῦτ' ἀξιοῦσιν, ἀλλὰ διαφόρως, ὡς καὶ οἱ πρότεροι. Οἱ μὲν γὰρ φασίν ὅτι ἢ πρώτη ὕλη καὶ τὸ εἶδος τὴν αὐτὴν ἔχουσι παντάπασιν ὑπαρξιν, καὶ διὰ τοῦτο ὡσπερ τὸ εἶδος ἐστὶ νοητόν, οὕτω δὴ καὶ τὴν ὕλην νοητὴν εἶναι δεῖ καθ' αὐτήν. Τοῦτο δὲ οὐ δοκεῖ τισὶν ἀληθές· ἢ γὰρ ὕλη λαμβάνον ἐστὶ, τὸ δὲ εἶδος λαμβανόμενον, καὶ 35 ἢ μὲν κινουμένη, τὸ δὲ κινουῦν· τὸ γὰρ κινεῖν καὶ ποιεῖν τοῦ εἶδους ἐστὶ, τῆς δὲ γε ὕλης τᾶναντία τούτων· οὐκοῦν οὐχ οἶόν τε ταῦτόν εἶναι ταῦτα καθ' ὑπαρξιν.

Ἔτι, τὰ μὲν τρία γένη τῶν αἰτίων ἔσθ' ὅτε συμπίπτει, φασὶ κατὰ Ἄριστοτέλη· ποιοῦν δηλονότι, τέλος καὶ εἶδος· ἢ δὲ τετάρτη τῶν αἰτιῶν, 40 ἢ τις ἐστὶν ἢ ὕλη, οὐ λέγεται συμπίπτειν αὐτοῖς· ἢ ὕλη ἄρα καὶ τὸ εἶδος

εἰς μίαν ὑπαρξιν οὐ συμπίπτουσιν. Διὰ δὴ ταῦτα τῷ μὲν λόγῳ τῶν προτέρων ἐκείνων οὐ συγχωροῦσι, τῇ μέντοι γε δόξῃ συναδουσιν· οἴονται γὰρ καὶ αὐτοὶ τὴν ὕλην νοητὴν εἶναι καθ' αὐτήν, νοεῖσθαι μέντοι γε ὑφ' ἡμῶν οὐδαμῶς, καὶ τοῦτο διὰ τὴν ἔλλειψιν τοῦ ἡμετέρου νοῦ γίνεσθαι. Τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἀληθές· ἡ γὰρ πρώτη ὕλη ἀρχὴ ἐστὶ τῶν ἐν τῇ φύσει πραγμάτων· τῆς ἀρχῆς δὲ οὐσης ἀγνώστου, καὶ τὰ ἐκ τῆς ἀρχῆς ἀγνωστα εἶναι δεῖ· ἀδύνατον γὰρ γινώσκεσθαι τὸ αἰτιατόν, μὴ τοῦ αἰτίου γνωσθέντος, λέγω δὲ γινώσκεσθαι τὰ αἰτιατὰ κατ' ἐπιστήμην κυρίως, καὶ τὸ αἴτιον γνωστὸν εἶναι ὡς ἡ τῶν αἰτίων γνῶσις ἐν ἡμῖν πέφυκε γίνεσθαι· εἰ τοίνυν ἡ πρώτη ὕλη μὴ νοεῖτο παρὰ τοῦ ἡμετέρου νοῦ, οὐδὲ τὰ ἄλλα παρ' αὐτοῦ νοηθεῖη γ' ἂν ὡς δὴ νοεῖσθαι αὐτὰ δεῖ, καὶ οὕτω ψευδῆς ἔσται ξύμπασα ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη.

Ἄλλη δόξα.

Ἄλλοι λέγουσι τὴν πρώτην ὕλην νοητὴν εἶναι καθ' αὐτήν, καὶ οὕτως ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ νοεῖσθαι. Πᾶν γάρ, φασί, τὸ καθ' αὐτὸ νοητὸν ἢ εἶδος ἐστίν, ἢ εἶδος ἔχον, καὶ πᾶν ἕπερ εἶδος ἐστίν ἢ εἶδος ἔχον καθ' αὐτὸ νοεῖσθαι δύναται· ἡ δὲ πρώτη ὕλη, εἰ καὶ μὴ ἔχει εἶδος, ἔχει μέντοι ὡς εἶδος τὴν οὐσίαν αὐτῆς, ἢ τὰ μέρη αὐτῆς καθ' αὐτὰ καὶ μετὰ τοῦ ὅλου ὁμογενῆ εἰσιν· δι' ἧς οὐσίας νοεῖσθαι δύναται. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο σαλευέσθαι βράδιον. Εἰ γὰρ ἡ οὐσία τῆς ὕλης νοεῖτο ὡς εἶδος, οὐκ οὐσά γε εἶδος, οὐκ οὖν νοεῖται διὰ τινος ὁμοιότητος πρὸς τὸ ἀληθῶς εἶδος· τὸ δὲ οὕτω νοούμενον οὐ καθ' αὐτὸ, ἀλλ' ἀναλογικῶς τε καὶ ὡσπερ ἐν συγκρίσει νοεῖται· ἢ ἄρα πρώτη ὕλη οὐ καθ' αὐτήν ἀλλ' ἐν τινι πρὸς ἕτερον ἀναλογία νοεῖται.

XXVII.

κζ'. Διὰ κρισις τῶν δοξῶν καὶ διορισμὸς τῆς ἀληθείας.

Ἄλλὰ βητέον ἂν εἴη καθόλου πρὸς τοῦτο τὸ ζήτημα διακαθάρασι τὰς πρότερον εἰρημένας δόξας, καὶ τὸ μὲν ἀληθές ἐξ αὐτῶν προσηκαμένοις, ἀπωσαμένοις δὲ τὰ μὴ οὕτως ἔχοντα. Δοκεῖ τοίνυν τὴν ὕλην οὔτε κατ' ἄλλο μόνον εἶναι νοητὴν, οὔτε καθ' αὐτήν μόνον, ἀλλ' ἑκατέρω πως τῷ τρόπῳ. Ἡ γὰρ πρώτη ὕλη πῆ μὲν ἐστὶν ἐκ τῆς θεωρίας τοῦ φυσικοῦ, ἐπειδὴν ὡς ὑποκείμενον τῆς στερήσεως καὶ τοῦ αἴσχους καὶ τῆς ἐλλείψεως καὶ τῆς φυσικῆς μεταβολῆς καὶ τῶν τοιούτων νοηταί, καὶ τοῦτον θεωρουμένη τὸν τρόπον νοητὴ ἐστὶ τῇ πρὸς τὸ εἶδος καὶ τὴν αὐτοῦ στερῆσιν ἀναφορᾷ· τούτῳ γὰρ τῷ τρόπῳ καὶ ὁ Φιλόσοφος αὐτὴν πρὸς τι φησὶν εἶναι, οὐ βουλόμενος τὴν ὕλην τοῦτ' αὐτὸ εἶναι ἀναφορᾷ· οὐσία γὰρ οὐσα ἢ ὕλη,

πῶς ἂν ἐν τῷ τῆς ἀναφορᾶς εἶη γένει; ἀλλὰ φύσιν εἶναι τινα ταύτην, ἐφ' ἧς θεμελιούται ἡ ἀναφορά· ἀναφέρεται δὲ πρὸς τὸ εἶδος, οὔτινος ἡρτημένον ἐστὶ πᾶν ὅπερ ἡ ὕλη ἐστὶ καθ' αὐτήν. Οὐκ ἀδύνατον δὲ ἐστὶν οὐσίαν τινα, ἢ ἡρτηταί τινος, ἀναφορικὴν εἶναι πρὸς αὐτό, οὐκ αὐτὸ τοῦτο οὔσαν ἀναφορὰν, ἀλλ' οὐσίαν ἀναφερομένην· χεὶρ γὰρ καὶ κεφαλὴ καὶ τὰ τοιαῦτα, οὐσίαι ὄντα, τοῦθ' ὅπερ εἰσὶ πρὸς τι εἰσὶν· ἕκαστον γὰρ αὐτῶν τοῦθ' ὅπερ ἐστίν, οἷον χεὶρ ἢ κεφαλὴ, ἐν τῷ ἐξηρηθῆσθαι τοῦ ὄλου ἐστίν· ὅθεν ὁπόταν ἀποτμηθῆ τῆς ὁλότητος τῆς ἐξαρτίσεως ἐκείνης καὶ τῆς πρὸς τὸ ὄλον τάξεως, ἢ τὸ τοῦ ὄλου εἶδος ἀναιρουμένης, οὐκέτι χεὶρ λέγεται· εἰ μὴ ὁμωνύμως, καὶ οὐκ ἐστὶν οὕτως ἡ χεὶρ ἀναφορὰ, ἀλλ' οὐσία τις, ἐφ' ἧς ἰδρύεται ἡ ἀναφορὰ. Καὶ αὐτὴ τοίνυν ἡ ὕλη ὄλον ὅπερ ἐστίν, ἐν f. 88^v δυνάμει τέ ἐστὶ καὶ τοῦ εἶδους ἡρτημένον ἐστίν, ὅπερ καθ' αὐτό ἐστὶν ἐνέργεια, ἐξ οὗ λαμβάνει τὸ εἶναι καθ' ὅλην ἑαυτήν, ὥστε καὶ διὰ τοῦ εἶδους γινώσκεται, πρὸς ὃ ποτε ἀναφορικῶς ἔχει· δι' οὗ γὰρ ἐστὶν ἕκαστον, καὶ διὰ τούτου νοεῖται. Καὶ διὰ τούτ' ἀληθές ἐστι λέγειν, ὡς ἡ ὕλη πρὸς τι ἐστίν, τουτέστιν ἔχει τινα φύσιν, ἐφ' ἧς ἐρείδεται ἢ πρὸς τὸ εἶδος ἀναφορὰ αὐτῆς, ὡς περ ὁπόταν λέγωμεν, ὅτι τὸ χρῶμα, ἢ ὁρατόν, πρὸς τι ἐστίν, οὐχ ὡς αὐτοῦ ἐν τῷ γένει τῆς ἀναφορᾶς ὄντος, ἀλλ' ὡς ἐν αὐτῷ φύσεως τινὸς οὔσης, ἐπισπωμένης τὴν ὄψιν. Τούτῳ μὲν οὐν ἡ ὕλη θεω- 20 ρουμένη, τῷ τρόπῳ δι' ἄλλο μόνον ἐστὶ νοητή.

Ἐτερον δὲ τρόπον ἡ ὕλη θεωρεῖσθαι δύναται, καθὼς διὰ νοῦ περιγράφεται πᾶν ἀίσχος ἀπ' αὐτῆς, καὶ ἔλλειψις πᾶσα καὶ στέρησις, καὶ οὕτως ἐκ τῆς θεωρίας ἐστὶ τοῦ πρώτου Φιλοσόφου, ὅς τὰς οὐσίας σκοπεῖ γυμνάς, οὐ καθὼς εἰσὶν ἐν μεταβολῇ τινι καὶ κινήσει. Οὕτω γὰρ καὶ ἡ ὕλη θεωρουμένη οὐκ ἐστὶν ὑποκείμενον τῆς μεταβολῆς, ἀλλ' ἐστὶ τις φύσις ἐν ἑαυτῇ, παρὰ πᾶσαν ἀπόβλεψιν εἶδους τε καὶ τῆς τοῦ εἶδους στερήσεως· οὐ γὰρ ἐστὶ παντελῶς οὐδὲν ἢ ὕλη, ἀλλὰ φύσις τις ἐστίν, ἄλλη παρὰ τὸ εἶδος. Ὡς ἡ φύσις τοῦ εἶδους ἐν τῷ συνθέτῳ ἐνδεῶς ἔχουσα πρὸς γε τὸ σύνθετον, οὕτω καὶ αὐτὴ ἐνδεῶς ἔχουσα πρὸς γε τὸ εἶδος· τό τε γὰρ εἶδος δυνάμει ἐστὶ πρὸς τὸ σύνθετον, εἰ καὶ πρὸς τὴν ὕλην ἐνέργειά ἐστι, καὶ ἡ ὕλη δυνάμει ἐστὶν ὅλη πρὸς τὸ εἶδος, καὶ ἡ τοιαύτη δύναμις ἐστὶν ἢ οὐσία αὐτῆς, ἢ πραγματικῶς τε διακέκριται τοῦ εἶδους καὶ ὄν ἐστὶν ὁμολογουμένως, εἰ καὶ μὴ τῷ κατὰ τὴν ἐντελέχειαν εἶναι· οὕτω γὰρ τούτου μετέχει καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ τῷ γε οὐσίαν ἔχειν τινα τὴν εἰρημένην, ἢ τοῦ εἶδους πραγματικῶς διενήνοχεν. Οὕτω δὴ θεωρουμένη, νοητὴ ἐστὶ καθ' αὐτήν, καὶ οὐ κατ' ἄλλο οὐδὲ δι' ἄλλου. Εἰ δὲ λέγοι τις· καὶ μὴν οὕτω θεωρουμένη, οὔτε εἶδος ἐστίν, οὔτε εἶδος ἔχει, πῶς ἂν οὐν νοεῖσθαι δύναίτο; ῥητέον ἐστίν, ὡς εἶδος μὲν οὐκ ἐστίν, εἶδος δὲ ἔχει, οὐ τὸ εἶδος ἐκεῖνο, ὅποτε μετὰ τῆς ὕλης ποιεῖ τὸ σύνθετον· ἢ γὰρ πρώτη ὕλη τοια- 35 οὔτον εἶδος ἔχειν οὐ δύναται, ἕως ἂν ἢ τοιαύτη· ἀλλ' εἴτε ὁμοιότητα, εἴτε

ιδέαν, εἴτε λόγον, εἴτε παράδειγμα, εἴτε μορφήν, εἴτε εἶδος τοῦ πράγματος δι' οὗ τὸ πρᾶγμα γινώσκεται, εἴτε τι τοιοῦτον δέοι καλεῖν αὐτό, τὸ τοιοῦτον εἶδος καὶ ἡ ὕλη κέκτηται οὕτω θεωρουμένη, δι' οὗ δήπου νοεῖται. Τοῦτο δὲ τὸ εἶδος πᾶσι τοῖς κτιστοῖς | ἔνεστι· πάντα γὰρ τὰ κτιστὰ ἐκ f. 39 τοῦ ὁ ἐστὶν ἕκαστον κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν προϊσχονταί τινα ὁμοιότητα ὁ ἑαυτῶν, δι' ἧς παριστῶσιν ἑαυτὰ καθάπερ τινὶ κατόπτρῳ τῷ νῷ, καὶ διὰ τοῦτο πάντα τὸ εἶδος τοῦτο λέγονται ἔχειν. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ ὕλη ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστι παρηγμένη, δεῖ καὶ αὐτὴν τοιοῦτόν τι εἶδος ἔχειν, ἀντεῦθεν συμβαίνει πᾶσάν τε φύσιν ἑτέραν καὶ τὴν ὕλην αὐτὴν οὕτω δι' ἑαυτῆς εἶναι νοητήν, εἰ καὶ μηδεὶς ἄλλος εὕρισκεσθαι δύναται τρόπος, ᾧ νοεῖτ' ἂν 10 τοῖς ἄλλοις ὁμοίως πράγμασιν.

Τούτῳ τῷ τρόπῳ γνωστὴ ἐστὶν ἡ ὕλη τῷ ἀνθρωπείῳ νῷ.

Ὁ κεχωρισμένος μέντοι γε νοῦς, τουτέστιν ὁ τῶν ἀγγέλων, οὐ τοιοῦτῳ εἶδει νοεῖ, τῷ ἐκ τῆς ὕλης προϊσχομένῳ, ἀλλὰ μᾶλλον ἐμπεφυκότι, διότι πλήρεις εἰδῶν εἰσὶν οἱ ἀγγελικοὶ νοεῖ· ἢ, κατὰ τινας, διὰ τοῦ τῆς ὕλης 15 εἶδους, ὅπερ ἐστὶν ἐν τῷ θείῳ νῷ, καὶ ὁ ἀγγελικὸς νοῦς τὴν ὕλην νοεῖ. Ὁ δὲ πρῶτος καὶ ἀκτιστος νοῦς, νοεῖ ταύτην δι' εἶδους, ὅπερ ἐστὶν ἡ αἰτία τῆς ὕλης· τοῦτο δὲ ἐστὶν ἡ οὐσία αὐτοῦ κατὰ τὸν διδάσκαλον τοῦτον,

Οὔτε δὲ τὸ εἶδος μόνον οὐσία. — Ταῦτα μὲν οὖν ἀρκείτω περὶ τῆς ὕλης, τό γε νῦν ἔχον, ἀπλούστερόν πως διωρισμένα, ἣν δείξας 20 ὁ διδάσκαλος μὴ δυναμένην λέγεσθαι μόνην οὐσίαν τοῦ συνθέτου πράγματος, τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ εἶδους τίθησιν ἐφεξῆς. Ὡς περὶ γὰρ, φησὶν, ἡ ὕλη μόνη οὐκ ἐστὶν οὐσία τῆς συνθέτου φύσεως, οὕτως οὐδὲ τὸ εἶδος μόνον, εἰ καὶ τινες πειρῶνται τοῦτο διίσχυρίζεσθαι. Οὐ δείκνυσι δὲ τοῦτο, ὡς φανερόν. Εἰ γὰρ ἡ σύνθετος φύσις ἐξ ὕλης τε καὶ εἶδους συνέστηκεν 25 καὶ μέρη ταῦτα αὐτῆς εἰσιν, ἀναφορικά τε πρὸς ἀλληλα, ὡς πρότερον εἴρηται, καὶ ὡς ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐνέργεια ἀλλήλοισι παραβαλλόμενα, ᾧ λόγῳ θάτερον τούτων ἡ ὕλη οὐκ ἐστὶν οὐσία τοῦ συνθέτου, τούτῳ οὐδὲ τὸ εἶδος εἴη γ' ἂν, ἀλλ' ὡς μὲν μέρη τοῦ συνθέτου καὶ φύσεις τινὲς ἐν αὐτῷ, οὐσίαι γ' ἂν εἴεν ταῦτα ἐν αὐτῷ καὶ αὐτοῦ λέγοντ' ἂν εἶναι· ὡς δὲ ἡ οὐσία τοῦ 30 ὅλου οὐκ ἂν εἴη οὐδέτερον τῶν μερῶν, εἰ καὶ πρὸς τὸ εἶναι τὸ ὅλον μᾶλλον ἢ κατὰ τὸ εἶδος οὐσία συμβάλλεται, ὅτι διὰ ταύτην ἐνεργεία τὸ ὅλον ἐστίν. Οὐ δεῖ δὲ τινα ταραττεσθαι, εἰ πρότερον μὲν ἔλεγε ταῦτόν οὐσίαν τε καὶ εἶδος καὶ τὴν οὐσίαν κατὰ τοῦ εἶδους ἀληθῶς κατηγόρει, νῦν δὲ λέγει τὸ εἶδος μὴ εἶναι οὐσίαν τοῦ συνθέτου· τὸ γὰρ εἶδος διττόν ἐστι· 35 τὸ μὲν τοῦ ὅλου, τὸ δὲ τοῦ μέρους, ὅλον ἀνθρώπου εἶδος ἐνθεν μὲν ἀνθρωπότης, ἐνθεν δὲ ψυχὴ. | Τὸ μὲν οὖν τοῦ ὅλου εἶδος τοῦτ' ἐστὶν ὅπερ f. 39 ἡ οὐσία, καὶ περὶ ταύτης ἐσχόπει πρότερον ὁ διδάσκαλος· τὸ δὲ τοῦ εἶδους

μέρος οὐκ ἔστιν οὐσία τοῦ ὅλου, καὶ περὶ ταύτης ἐνταῦθα σκοπεῖ. Ἐνιοὶ δὲ τὸ μὲν φασὶ λογικὸν εἶναι εἶδος, δηλαδὴ τὸ τοῦ ὅλου, τὸ δὲ φυσικὸν εἶναι, δηλαδὴ τὸ τοῦ μέρους, καὶ τὸ μὲν ὡς ὅλον τι νοεῖσθαι ἐξ ἀφαιρέσεως, τὸ δὲ ὡς μέρος.

XXVIII.

κη'. Ὅπως ὁ Πλάτων ἐτίθει τὴν ψυχὴν ὅλην εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ εἶδους.

Ἰσχυρίζεσθαι δὲ τινες φασὶ μόνον τὸ εἶδος ὅλην εἶναι τὴν τοῦ συνθέτου οὐσίαν, τοὺς περὶ Πλάτωνα αἰνιττόμενος. Ὁ γὰρ Πλάτων ἐτίθει τὴν λογικὴν ψυχὴν ὅλην εἶναι τὴν τοῦ ἀνθρώπου οὐσίαν, ἐνοῦσθαί τε ταύτην τῷ σώματι ὡς τῷ κινητῷ τὸ κινουόν, καὶ εἶναι τὴν ψυχὴν ἐν τῷ σώματι ὡς ὁ πλωτὴρ ἐν τῷ πλοίῳ. Τοῦτο δ' οἰκείως ἐτίθει καὶ συμφερόντως ἐτέρᾳ δόξῃ περὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἣν ἐκεῖνος μάλιστα εἶχεν· ὧστε γὰρ τὴν λογικὴν ψυχὴν εἶδος εἶναι πληρέστατον, καὶ καθ' αὐτὴν εἶναι πρὶν ἐς τόδε καταπεμφθῆναι τὸ σῶμα ἐπὶ τῷ δίκῃ ἐκτίσαι ἐπιθυμίας οὐκ ἀγαθῆς, ὥστε κατὰ συμβεβηκὸς αὐτὴν ἐνοῦσθαι αὐτῷ, καὶ τούτου αὐθις ἀπαλλακτομένην μετὰ φιλοσοφίας οὐκέτι προσδεῖσθαι αὐτοῦ διὰ τὴν ὑπάρξεως τελειότητα, ὥσπερ οὐδὲ ἄνθρωπος προσδέειτ' ἄν ἱματίου· μᾶλλον δὲ ἱματίου μὲν, εἰ καὶ μὴ πρὸς τὸ εἶναι, ἀλλὰ πρὸς τὴν τοῦ εἶναι συντήρησιν ἄνθρωπος δεῖται· ψυχῇ δὲ ἄχθος μόνον καὶ οἶον εἶρκτὴ καὶ πέδη τὸ σῶμα ἐστίν, ὃ πάνυ χαίρει καὶ γέγηθεν ἀποτιθεμένη. Ταῦτα μὲν Πλάτωνος δόξα περὶ ψυχῆς. Ἀριστοτέλει δὲ καὶ ἀληθείᾳ δοκεῖ μέρος τῆς ἀνθρωπείας οὐσίας εἶναι τὴν αὐτοῦ ψυχὴν· τιθέασι γὰρ αὐτὴν μέρος τοῦ ἀνθρωπέου εἶδους τυγχάνειν.

Ἐκ τῶν εἰρημένων τοίνυν φαίνεται. — Ἐπεὶ δέ, φησὶν, οὔτε ἡ ὕλη μόνη, οὔτε τὸ εἶδος μόνον ὅλη ἢ τοῦ συνθέτου οὐσία ἐστίν, σαφές ἐστίν οὐσίαν εἶναι αὐτοῦ τὸ διὰ τοῦ ὀρισμοῦ σημαίνον, τουτέστιν ἄμφω ταῦτα ὁμοῦ. Ἡ μὲν γὰρ οὐσία τοῦ πράγματος τῷ ὀρισμῷ σημαίνεται· οὗτος δέ, εἰ καλῶς τε καὶ προσφυῶς τῷ συνθέτῳ δοθείη, τὴν τε ὕλην αὐτοῦ καὶ τὸ εἶδος περιέξει. Ὅτι δὲ ὁ τῶν ἐνύλων οὐσιῶν ὀρισμὸς ὕγιως ἔχων ἀμφοτέρω ταῦτα περιλαμβάνει, ἐκ τῆς διαφορᾶς δείκνυσι τῶν τε μαθηματικῶν ὀρισμῶν καὶ τῶν φυσικῶν· σαφές γάρ ἐστιν, ὡς οἱ τῶν μαθηματικῶν ὀρισμοὶ οὐ χρῶνται τῇ ὕλει· οὐδὲ γὰρ ἐν τῷ τοῦ τριγώνου ἢ τοῦ κύκλου λόγῳ τὴν ὕλην παραλαμβάνομεν. Καὶ τούτου λόγος ἐστίν, ὅτι κύκλος τε καὶ τρίγωνον καὶ πάντα τὰ μαθηματικὰ οὐ ζητοῦσιν ὕλην τινὰ ὀρισμένην, εἰ καὶ ὕλης χωρὶς οὐ δύνανται εἶναι, ἀλλ' ἔχουσι τὸ εἶναι ὁμοίως ἐν πάσῃ ὕλει καὶ ἐπώσποτε διατεθειμένη. Τοῖς δὲ φυσικοῖς εἶδεσιν ἐκάστοις ὀρίσται ὕλη κατὰ ποσότητα καὶ ποιότητα καὶ τὰς ἄλλας δια-

θέσεις, ὥστε μὴ δύνασθαι τὴν τῷδε τῷ εἶδει ὑποβεβλημένην ὕλην μετὰ τῶν αὐτῶν διαθέσεων ἀρμόσαι ἂν καὶ ἐτέρῳ εἶδει. Εἰ τοίνυν ὁ τῶν ἐνύλων οὐσιῶν ὀρισμὸς μὴ περιέξει καὶ τὴν ὕλην μετὰ τοῦ εἶδους, ἀλλὰ τοῖς πρὸς τὸ εἶδος μόνον ἀνήκουσι συσταθήσεται, τίνα διαφορὰν καθόλου τῶν μαθηματικῶν καὶ τῶν φυσικῶν ὀρισμῶν ἐστὶν εὐρεῖν; ἢ δὴλον ὅτι οὐδε- 5 μίαν, ἀλλ' οἱ αὐτοὶ ἔσονται φυσικοὶ καὶ μαθηματικοὶ ὁμοίως ἀποδιδόμενοι. Τοῦτο δὲ ἀδύνατόν ἐστι· δεῖ γὰρ διαφόρους εἶναι, ὅτι καὶ τὰ ὀριστὰ φύσει διενηνόχασιν, τὰ μὲν ἐν ὀρισμένῃ ὄντα ὕλη, τὰ φυσικά, καὶ τῇ τε ὑπάρξει τῇ τε θεωρίᾳ ταύτης ἀχώριστα· τὰ δὲ ἀχώριστα μὲν τῆς ὕλης ὅσον πρὸς τὸ εἶναι, τῆς γε διωρισμένης, κατὰ φύσιν δὲ ἑαυτῶν οὐκ ἀφορίζοντα 10 σφίσι τοιάνδε ἢ τοιάνδε ὕλην καὶ ᾧδέ πη ἢ ἐτέρως συμπεπλεγμένην, ἀλλὰ τὴν ἀπολελυμένην μόνον ποσότητα, ἣν δὴ καὶ μόνην ὁ μαθηματικὸς θεωρῶν διωγαμένην πάνυ, ὡς γε προτέραν, τῶν ποιότητων χωρίζεσθαι, ἡγεῖται τὸ πᾶν ἔχειν τῆς περὶ τὰ μαθηματικὰ θεωρίας.

15

XXIX.

κθ'. Εἰ ὁ φυσικὸς ὀρισμὸς ἐγκλείει τὴν ὕλην.

Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ τοῖς φυσικοῖς ὀρισμοῖς τὴν ὕλην ἐγκλείεσθαι δεῖν ἐναντίον πως εἶναι δοκεῖ τῷ Φιλοσόφῳ ἐν δευτέρῳ τῶν Φυσικῶν ἀξιοῦντι πάντα τὰ μέρη τοῦ ὀρισμοῦ ἐν τῷ γένει τῆς εἰδικῆς αἰτίας περιέχεσθαι 20 ἢ ἀνάγεσθαι, ἰστέον ἐστὶν ὅτι πάντα τὰ τοῦ ὀρισμοῦ μέρη δύνανται λέγεσθαι ἐν τῷ γένει τῆς αἰτίας εἶναι τῆς εἰδικῆς· καὶ περὶ μὲν τῶν μερῶν τοῦ τε λογικοῦ καὶ μαθηματικοῦ ὀρισμοῦ, τοῦτο σαφές ἐστίν· ὁ γὰρ μαθηματικὸς τὴν εἰδικὴν μόνην αἰτίαν θεωρεῖ, καὶ διὰ τοῦτο οὐς ἀποδίδωσιν ὀρισμοὺς ὃ γε τοιοῦτος, εἰλικρινῶς εἰσιν εἰδικοί. Ὁ δὲ λογικὸς 25 αὐθις ἐν τῷ ὀρισμῷ αὐτοῦ γένος λαμβάνει καὶ διαφορὰν, ἅπερ ἄμφω εἶδη τινὰ σημαίνουσιν, εἴτε καθ' αὐτὰ θεωροῦντο, εἴτε ἐν τῇ πρὸς τὸ ὀριστὸν παραθέσει. Ἐν τῇ πρὸς τὸν ὀρισμὸν μέντοι γε τάξει, ὅς ἐξ αὐτῶν ἀμφοτέρων οἷον εἰπεῖν ἀνίσταται, τὸν τῆς ὕλης ἔχουσι λόγον· κἂν θάτερον ἔτι πρὸς θάτερον παραβάλληται, τὸ μὲν ἔχει λόγον ὕλης, οἷον τὸ γένος· τὸ 30 δὲ λόγον εἶδους, οἷον ἢ διαφορὰ. Περὶ δὲ τοῦ φυσικοῦ ὀρισμοῦ δοκεῖ τις ἀμφισβήτησις εἶναι· ἐν αὐτῷ γὰρ ἀληθῆς ὕλη τίθεται, ὡς ὅταν λέγη f. 40^r τις· ἄνθρωπος ἐστὶ τὸ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συνεστῶς· δυνάμεθα μέντοι καὶ ταύτη τὸν εἰδικὸν ἀποδιδόναι λόγον τῇ ὕλη· οὐ γὰρ σεσημειωμένη ὕλη, ἀλλὰ κοινὴ τοῦ ὀρισμοῦ γίνεται μέρος διὰ τὸ μόνον τὸ εἶδος ὀρίζε- 35 σθαι, οὐ μέντοι γε καὶ τὴν ὕλην. Ἄλλὰ πᾶν κοινὸν καὶ καθόλου ἐν τῇ πρὸς τὸ μερικὸν αὐτοῦ τάξει τὸν εἰδικὸν ἔχει λόγον· ἔχει γὰρ τὸν τοῦ κατηγορουμένου λόγον προδήλως, καὶ πᾶν κατηγορούμενον ἐν τῇ πρὸς τὸ

ὑποκείμενον τάξει λόγον εἰδικόν ἔχει· ὅθεν τὸ σῶμα ἀπλῶς πρὸς τὸ σῶμα τοῦ εἰδικόν τι τυγχάνει ὄν. Καὶ τοῦτ' ἔστιν ὃ φησιν ὁ Φιλόσοφος ἐν τῷ περὶ οὐρανοῦ, ὡς ἄρα ὁ μὲν λέγων οὐρανόν, τουτέστι τὸ καθόλου τε καὶ κοινόν, λέγει τὸ εἶδος· ὁ δὲ λέγων τόνδε τὸν οὐρανόν, τουτέστι τὸ μερικόν, λέγει τὴν ὕλην. Ὅθεν σαφές ἐστίν, ὅτι καὶ ἡ κοινὴ ὕλη τὸν τοῦ εἶδους λόγον πως ὑποδύεται.

Οὐδὲ δύναται λέγεσθαι ὅτι σημαίνει. — Νῦν ἀποσκευάζεται τινα ἀπορίαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγεν ἐν τῷ τῆς οὐσίας ὀρισμῷ, τῆς γε φυσικῆς, μὴ μόνον τὸ εἶδος ἀλλὰ καὶ τὴν ὕλην τίθεσθαι κἀντεῦθεν λέγεσθαι τὸ τὴν ὕλην πρὸς τὴν οὐσίαν ἀνήκειν, ἡδύνατό τις εἰπεῖν, ὡς ἄρα ἡ ὕλη ἐμπίπτει τῷ ὀρισμῷ οὐκ ἄλλως εἰ μὴ καθάπερ τι ἐπεισόδιον καὶ ὄν ἐξω τῆς οὐσίας αὐτοῦ. Πρὸς τοῦτο τοίνυν ἀποκρινόμενος, ἀδύνατον εἶναι τοῦτο φησίν· τὸ γὰρ διὰ τινων προσθηκῶν καὶ ἐπεισοδιωδῶν ὀρίζεσθαι τῶν συμβεβηκότων ἐστίν ἴδιον, ἃ τελείαν οὐκ ἔχουσιν ὑπαρξιν· ὅθεν δεῖ τὸ ὑποκείμενον αὐτῶν ἐν τοῖς ὀρισμοῖς αὐτῶν προσλαμβάνεσθαι, ὅπερ ἐστὶν ἐξω τοῦ γένους αὐτῶν, οὐχὶ δὲ καὶ ταῖς συνθέτοις οὐσίαις τοῦτο προσήκει.

XXX.

λ'. Ὅπως διαφόρως ὀρίζομεθα τὰς συνθέτους οὐσίας, καὶ τὰ μέρη τῆς οὐσίας, καὶ τὰ συμβεβηκότα.

Δεῖ γὰρ εἰδέναι, ὡς ἄλλως μὲν ὀρίζομεθα τὰς συνθέτους οὐσίας, ἄλλως δὲ τὰ μέρη τῆς οὐσίας καὶ τὰ συμβεβηκότα. Ἐπειδὴ γὰρ αἱ σύνθετοι φύσεις τελείαν οὐσίαν ἔχουσι, καὶ οὐχ ἑτέρου τινὸς ἡρτημένην, ὀρίζονται μόναις ταῖς οὐσιώδεσι καὶ ἐνδοτέραις ἀρχαῖς, οἷον δι' ὕλης τε καὶ εἶδους, ἢ γένους καὶ διαφορᾶς· τὰ δὲ μέρη τῆς οὐσίας, ὕλη τε δηλονότι καὶ εἶδος, οὐκ ἔχοντα τελείας οὐσίας, ὀρίζονται διὰ τινος ἐξω τῆς αὐτῶν οὐσίας ὑπάρχοντος, οἷον ὕλη τε δι' εἶδους, καὶ τὸ ἀνάπαλιν. Ὡσαύτως δὲ ἔχει κἀπὶ τῶν συμβεβηκότων, ὅτι τελείαν οὐσίαν οὐκ ἔχοντα, ὀρίζονται διὰ τοῦ ὑποκειμένου αὐτῶν· τὸ γὰρ ὑποκείμενον οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ συμβεβηκότος. Ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦθ' ὑπ' ἐνίων ἀμφισβητεῖται· φασὶ γάρ· οὐ χωρὶς οὐ δύναται τι εἶναι οὔτε νοεῖσθαι οὔτε ὀρίζεσθαι, ἐκ τῆς οὐσίας ἐστὶν αὐτοῦ τὸ γε τοιοῦτον· οὕτω δ' ἔχει τὸ ὑποκείμενον· | αὐτοῦ γὰρ χωρὶς οὐτ' εἶναι οὔτε νοεῖσθαι οὐθ' ὀρίζεσθαι δύναται τὸ συμβεβηκός· ἄρα καὶ τὰ λοιπά.

XXXI.

λα'. Πότερον τὸ ὑποκείμενον ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ συμβεβηκότος ἐστίν.

Ἐπει ταῦτα λέγουσιν, εἰδένα: δεῖ, ὅτι τὸ ὑποκείμενον οὐδένα τρόπον δύναται λέγεσθαι ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ συμβεβηκότος· ἃ γὰρ ἀλλήλων 5 πραγματικῶς τε καὶ οὐσιωδῶς διακένονται, τούτων οὐ δύναται θάτερον ἐκ τῆς τοῦ λοιποῦ τυγχάνειν οὐσίας· τὸ δ' ὑποκείμενον καὶ τὸ συμβεβηκὸς οὕτως ἔχουσιν· εἰσὶ γὰρ ἐν διαφόροις κατηγορίαις, αὗται δὲ εἰσὶν ἀνεπίμικτοι. Ὁ δὲ ἀξιούσιν ἐκεῖνοι, περὶ μὲν αὐτοῦ τοῦ εἶναι ἀναμφισβήτητόν ἐστιν, ἀλλ' ὅσον πρὸς τὴν νόησιν τοιαύτην δεῖ διδόναι διαφοράν, 10 ὅτι τὰ μὲν ἐστὶν ἐκ τῆς πρώτης ἐννοίας τινὸς πράγματος, ἃ δὴ καὶ ἐκ τῆς οὐσίας προδήλως ἐστὶν αὐτοῦ· τὰ δ' ἐκ τῆς δευτέρας μόνον καὶ ἐπομένης ἐννοίας εἰσὶν, ἅπερ οὐ διὰ τοῦτο καὶ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πράγματος εἶναι δύνανται. Ἐκ τούτων ἐστὶ καὶ τὸ ὑποκείμενον πρὸς γε τὸ συμβεβηκός· οὐ γὰρ ἐστὶν ἐκ τῆς πρώτης ἐννοίας τοῦ συμβεβηκότος τὸ ὑποκεί- 15 μενον, ἀλλ' ἐκ τῆς δευτέρας καὶ ἐπομένης. Ὅσον δὲ πρὸς τὸν ὄρισμόν, καὶ τοῦτο φητέον ἐστίν, ὅτι τὸ μὲν ὑπ' ἐκείνων λεγόμενον νοεῖσθαι χρὴ περὶ τοῦ μὴ ἔχοντος ἐπεισοδιῶδες τι καὶ προστεθειμένον ἔξωθεν ὀρισμοῦ· τοῦτο δ' οὐχ ἀρμόττει τῷ νῦν ἡμῖν προκειμένῳ.

Οὐ δύναται δὲ λέγεσθαι. — Νῦν ἐκβάλλει τινὰ τοῦ τῆς οὐσίας 20 λόγου, ἅπερ ἐπὶ τινων ἠδύναντ' ἂν δοκεῖν εἶναι τῶν πραγμάτων οὐσίας. Ἡδύνατο γὰρ τις εἰπεῖν, ὡς εἶπερ ἦ τε ὕλη χωρὶς οὐκ ἐστὶν οὐσίας τοῦ συνθέτου πράγματος, οὔτε τὸ εἶδος ὁμοίως, δεῖ λοιπὸν εἶναι οὐσίαν αὐτοῦ τὴν ἀμφοτέρων τούτων ἐν ἀλλήλοις ἀναφοράν, ἢ τι προστιθέμενον τῇ τε ὕλη καὶ τῷ εἶδει. Ἀλλὰ τοῦτο φησὶν ἀδύνατον εἶναι, καὶ λόγον τοιοῦτον 25 προστίθησιν· οὐδὲν ὅπερ ἐστὶ συμβεβηκὸς καὶ ἔξωτερικὸν ἐν τῷ πράγματι καὶ οὐδ' ἀρχὴ τῆς τοῦ πράγματος τυγχάνει γνώσεως ἐν ἡμῖν δύναται τοῦτ' αὐτοῦ τυγχάνειν οὐσία· ἀλλὰ ταῦθ' οὕτως ἔχει τὰ εἰρημένα· οὐκοῦν οὐ δύναται τυγχάνειν οὐσία ταῦτα τοῦ πράγματος. Ἡ μείζων αὐτόθεν ἐστὶν ἐναργής· ἢ δὲ γε ἐλάττων οὕτως δείκνυται παρὰ τοῦ διδασκάλου 30 ὅσον μόνον πρὸς τὸ συμβεβηκός· τούτου γὰρ εἰλημμένου ὅτι ἀποδείξεως, ὁ αὐτὸς ἔσται λόγος αὐτίκα καὶ περὶ τοῦ ἔξωτερικοῦ καὶ ὅπερ οὐκ ἐστὶν ἀρχὴ τοῦ γινώσκεισθαι. Ἀλλ' οὐδὲν περὶ τῆς ἀναφορᾶς ἀποδείκνυσιν, ὡς ἐστὶ συμβεβηκός· παραιτεῖται γὰρ ὡς σαφές· ἀλλὰ περὶ τοῦ ἐπεισοδιώδους, δηλαδὴ τοῦ συμβεβηκότος, | μόνον ποιεῖται τὴν δεῖξιν, τοιαύτην γε οὔσαν. f. 41

Τὸ προσιόν τινι ἤδη κατ' ἐνέργειαν ὑφειστώτι καὶ τότε τι ὄντι συμβεβηκός ἐστιν· ἀλλὰ τουτί τὸ προστιθέμενον, περὶ οὗ πρόκειται, τοιοῦτον ἂν εἴη· ὥστε καὶ τὸ συμπέρασμα. Ἡ μείζων ἐστὶ φανερά· τὴν δὲ μετ' αὐτὴν οὕτω διασαφεῖ· τὸ εἶδος γὰρ προσιόν, φησί, τῇ ὕλη ποιεῖ ταύτην ὄν ἐνεργ-

γεία· καὶ τότε τι· τὸ δὲ μετὰ ταῦτα ἐπεισιὸν ποιεῖ ἐνεργεία τοιόνδε, ὡσπερ, λόγου χάριν, λευκότης. Ὅθεν τοῦ τοιούτου εἶδους τετευχὸς ἕκαστον, δηλαδὴ τοῦ συμβεβηκότος, οὐ λέγεται γίνεσθαι ἀπλῶς, ἀλλὰ πῆ καὶ κατὰ τι. Τούτου τοῦ λόγου καὶ τὴν μείζω καὶ τὴν ἐλάττω παρῆκεν ὁ διδάσκαλος πρότασιν· τὴν δὲ σαφήνειαν μόνον τέθεικε τῆς ἐλάττονος.

XXXII.

λβ'. Ὅτι οὐ πᾶν ἐπερχόμενον τινι ἐν τῷ ὄντι συμβεβηκός ἐστιν.

10 Ἐν δὲ τῇ μείζονι προτάσει τοῦ λόγου τὸ συμβεβηκός δεῖ νοεῖν ὀνομαστικῶς, οὐ μετοχικῶς· τὸ γὰρ συμβεβηκός ἑκατέρως ἐκλαμβάνεσθαι δύναται, καὶ μὲν ὡς ὄνομα οὐδὲν ἐστὶ συμβεβηκός εἰ μὴ τὸ ἐν τῷ τοῦ συμβεβηκότος γένει τυγχάνον· τοιοῦτον δὲ νοεῖσθαι δεῖ τὸ ἐν τῇ προτάσει συμβεβηκός. Ἄν δὲ μετοχικῶς, πολλὰ μὴ ὄντα συμβεβηκότα κατὰ τὸ γένος, 16 ὁμῶς συμβεβηκασί τινι, τουτέστι συμβεβηκότης ἐπιόντα τυγχάνουσιν, ὡσπερ ἱμάτιον μὲν ἀνθρώπῳ, ἀνθρωπος δὲ ζῷῳ. Ταῦτα δὲ πάντα οὐσίαι εἰσίν.

Λεῖπεται τοίνυν τὸ ὄνομα τῆς οὐσίας. — Ἐνταῦθα καὶ δὴ φανερώς ὀρίζεται τὴν ἀλήθειαν, καὶ προτίθησι μὲν αὐτήν, εἴτ' ἀποδείκνυσιν ἀξιώμασί τε καὶ λόγῳ.

XXXIII.

20 λγ'. Τίς ἐστὶν ἡ κυρίως λεγομένη οὐσία ἐν τοῖς συνθέτοις πράγμασιν.

Ἐπειδὴ γάρ, φησὶν, οὐσία τοῦ συνθέτου πράγματος οὐθ' ἡ ὕλη χωρὶς, οὔτε τὸ εἶδος μόνον ἐστίν, οὐδ' ἡ μεταξὺ τούτων ἀναφορά, οὐδέ τι ἐπεισιόν, 25 λεῖπεται τοῦνομα τῆς οὐσίας ἐν ταῖς συνθέτοις τῶν φύσεων μηδὲν ἄλλο σημαίνειν ἢ τὸ ἐκ τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἶδους συγκείμενον. Καὶ τοῦτο σαφές ἐστὶν οὕτως ἔχειν, πρῶτον μὲν ἀξιώματι τοῦ Βοητίου, εἴτα τοῦ Ἀβιγκένου, εἴτα τοῦ Ἀβερρού· καὶ τὰς ῥήσεις τούτων τῇ τάξει ταύτῃ προστίθησιν, αἱ σαφεῖς εἰσι κατὰ τὴν λέξιν, καὶ οὐδὲν ἡμᾶς δεῖ προστιθέναί, 30 ἀλλὰ δύο ταυτὶ μόνον σημειώσασθαι δεῖ.

XXXIV.

36 λδ'. Ὅτι τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα παρὰ μὲν τοῖς Ἑλλήσιν ὁμώνυμόν ἐστιν, παρὰ δὲ Λατίνοις ἑκάστη τῆς οὐσίας σημασία ἰδίαν ἔχει προσηγορίαν.

Πρῶτον, ὅτι τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν, δυσὶν ἐπιτίθεται πράγμασιν· λέγεται γὰρ οὐσία πῆ μὲν τὸ ὑποκείμενον ἐν τῷ τῆς οὐσίας γένει ἔσχατον ὄν, καθ' οὗ λέγεται καὶ ἐν ᾧ ἐστὶ καθ' αὐτὸ αὐτή.